

Katholieken in Indië – Indonesische katholieken

Missiearchieven in Nijmegen en Sint Agatha

Lezing voor het Platform Particuliere Archieven, 25 april 2013

Beste collega's,

Inleiding

Acht dagen geleden overleed op 77-jarige leeftijd de oud-bisschop van Breda, mgr. Tiny Muskens. Dat zal u niet ontgaan zijn, zoals ook zijn opvallende uitspraken in de afgelopen jaren u waarschijnlijk niet zijn ontgaan: voor mensen die honger hebben is het stelen van een brood geoorloofd, de viering van tweede pinksterdag zou moeten worden ingeruild voor het Suikerfeest. En: waarom zouden wij God niet Allah noemen? Dat doen ze in Indonesië ook allemaal.

In het laatste geval sprak hij uit ervaring, al weten de meeste mensen dat niet. Tot hij in 1994 tot bisschop van Breda werd benoemd, kenden alleen insiders hem als rector van het Nederlands College in Rome. Dat hij voordien van 1970 tot 1978 directeur was geweest van het *Centrum voor documentatie van de Indonesische bisschoppenconferentie* weet al

Tiny Muskens als directeur van het Centrum voor documentatie van de Indonesische bisschoppenconferentie

helemaal bijna niemand, om maar niet te spreken van zijn proefschrift, waarvan de titel luidde: : *een strijd om nationale identiteit: nationalisten, Islamieten, Katholieken*, toen, in 1969, en nog steeds een zeer actueel thema.

Niettemin heeft Muskens, toen hij nog maar amper in Indonesië werkte, een belangrijke rol gespeeld bij het op microfilm zetten van een van de belangrijkste missiearchieven die wij in Nederland hebben, namelijk het archief van het aartsbisdom Jakarta.

In de setting waarin wij hier te gast zijn moet natuurlijk worden gezegd dat hij het idee had ontleend aan het KITLV. Dit instituut kopieerde in die jaren namelijk een selectie van bestanden uit het archief van het aartsbisdom. In oktober 1971 schreef Muskens aan het toen nog maar net opgerichte Katholiek Documentatie Centrum dat het archief van het aartsbisdom van groot belang was, niet alleen voor de Indonesische, maar ook voor de Nederlandse kerkgeschiedenis in de negentiende en twintigste eeuw. Microverfilming achtte hij buitengewoon dringend: het archief had zwaar te lijden onder het tropische klimaat.

Om een lang verhaal kort te maken: het archief werd verfilmd, vervolgens op microfiches gezet en is als zodanig te raadplegen bij onder meer het KDC zelf, het Utrechts Archief en naar ik aanneem ook bij het KITLV, al heb ik dat niet kunnen vinden. Momenteel worden de

microfiches door het KDC gedigitaliseerd, en zullen de 170.000 scans, goed voor oorspronkelijk naar schatting 30 meter archief, binnen afzienbare tijd op onze website te raadplegen zijn.

Missiearchieven

Als initiatiegroep Platform Particuliere Archieven – ik heb vanmiddag verschillende petten op – hebben wij wel eens een grotere opkomst gehad. Dat lijkt mij tekenend voor de onbekendheid met dit soort archieven, of misschien zelfs een tegenzin ertegen, in de geest van: missie is arme heidenkindertjes bekeren – dat hebben we nu wel achter ons gelaten. Het tegendeel is het geval: nog maar een maand of twee geleden verscheen het meest recente nummer van het respectabele tijdschrift *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* met een themanummer getiteld 'A new Dutch imperial history'.

Daarin wordt vastgesteld dat bij de geschiedschrijving van Nederland de koloniën, toch een onderdeel van het koninkrijk, stelselmatig worden overgeslagen. Dit in tegenstelling tot in het Verenigd Koninkrijk, waar men de geschiedenis van Groot-Brittannië en zijn koloniën altijd veel meer als één geheel heeft gezien. Het tijdschrift zet dan ook speciaal in op de bestudering van de wisselwerking tussen Nederland en de voormalige overzeese gebiedsdelen.

Welnu, de missie- en zendingsarchieven vormen de neerslag van een belangrijk deel van die wisselwerking – belangrijk alleen al daarom, omdat het de missionarissen en zendelingen, in tegenstelling tot overheden en ondernemers, er slechts om te doen was om iets te komen brengen, en niet om iets te komen halen.

Nico van Horn zal dit straks ongetwijfeld bestrijden: de missie- en zendingsarchieven bevatten buitengewoon veel informatie uit de eerste hand over land, taal en volk. Dat zijn we toch komen halen? Maar dat betoog laat ik graag aan Nico over. Ik kijk naar deze archieven als de neerslag van een mondialisering die al plaatsvond voordat het woord in gebruik kwam, de neerslag van een wisselwerking van levensovertuigingen: het christendom enerzijds en de islam – en in mindere mate boeddhisme en hindoeïsme – anderzijds. En omdat de christelijke levensovertuiging niet alleen een zaak is van orthodoxie, maar ook van orthopraxis – het juiste handelen – zijn missie en ontwikkelingswerk nooit uit elkaar te houden geweest. Wat dat voor de archieven betekent, daar kom ik nog op terug.

Katholiek Documentatie Centrum en Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven.

De archieven van de rooms-katholieke missieactiviteiten in Nederlands-Indië en Indonesië zijn, uitzonderingen daargelaten, vooral te vinden bij het KDC in Nijmegen en bij het Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven in Sint Agatha bij Cuyk, in de wandeling 'Sint Agatha' genoemd.

Waarom twee instellingen? Het KDC werd opgericht in 1969 en richtte zich in de eerste decennia vooral op het redden van Nederlandse katholieke archieven. De katholieke zuil was

aan het instorten, en de archieven dreigden verloren te gaan. Maar aan het eind van de jaren tachtig werd ook het behoud van archieven van religieuze orden en congregaties urgent. Door veroudering en gebrek aan aanwas werd met de toekomst van orden en congregaties ook de toekomst van hun archieven kwetsbaar. Veel orden en congregaties hadden er echter moeite meer hun archieven bij het KDC onder te brengen en voluit open te stellen voor onderzoek. Daarom richtten een aantal daarvan een eigen Erfgoedcentrum op. Daarin zou naar hun gevoel het eigene van het kloosterleven en de daarvan getuigende archieven beter tot zijn recht komen.

Om uit te leggen wat men daarom in welk van onze twee instellingen kan vinden moet ik eerst de Indonesische missiegeschiedenis grofweg in drieën delen: 1806-1902, 1902-1945 en 1945-pakweg eind jaren tachtig.

Ter illustratie heb ik, dat ziet u achter mij, een kleine selectie gemaakt uit de duizenden foto's uit Indië/Indonesië die het KDC en Sint Agatha samen bewaren. Mijn verhaal volgt de chronologie, en deze diaprojectie ook. Maar of dat helemaal elijk gaat lopen, ik weet het niet. Dat denkt u er maar bij.

1806-1902

De vrijheid van godsdienst, die in 1795 door de Bataafse Republiek werd afgekondigd, werd door koning Lodewijk Napoleon in 1806 ook in Nederlands-Indië doorgevoerd. Op grond daarvan kon het Vatikaanse bureau voor de Voortplanting des Geloofs – in het Latijn *Congregatio Propaganda Fidei*, meestal afgekort als 'de Propaganda' – in Rome in 1807 de zogeheten Apostolische Prefectuur van Nederlands Oost-Indië oprichten. In 1847 werd de Prefectuur verheven tot Apostolisch Vicariaat van Batavia. Een Apostolische Prefectuur of Apostolisch Vicariaat was een soort bisdom, maar viel als missiegebied rechtstreeks onder de Propaganda, waarbij de tweede bestuursvorm wat meer zelfstandigheid genoot dan de eerste. Deze situatie zou nog tot 1961 duren.

De missie in Indië reikte tot 1902 niet verder dan de zielzorg onder de katholieke kolonials. Van een missie onder de inlandse bevolking was geen sprake. De zielzorg werd verzorgd door priesters, en vanaf 1859 door de Jezuïeten. Het katholieke onderwijs aan de kinderen van de kolonials werd gegeven door de Jezuïeten, de Broeders van Oudenbosch en enkele zustercongregaties, waaronder de Ursulinen.

Kapel van de Ursulinen in Weltevreden, 1906

In deze zelfde jaren veranderde er echter aan de andere kant van de wereld, in Rome, nogal wat. In 1870 was de pauselijke staat gevallen en vormde zich het koninkrijk Italië. De

katholieke kerk, beroofd van haar wereldlijke macht, zette vanaf dat moment alle kaarten op haar religieuze macht. Er vond een proces plaats van centralisering van het kerkelijk bestuur. Ook de Propaganda trok de organisatie van het missiewerk naar zich toe en stimuleerde in Europa de oprichting van organisaties die zich inzetten voor de missie, zoals de Priestermissiebond, het Genootschap voor de Voortplanting des Geloofs, het Liefdewerk van de H. Apostel Petrus en het 'Genootschap der Heilige Kindsheid tot het doopen en vrijkopen van de ongelovige kinderen in Sina en in andere afgodische landen'. Dat was het begin van een enorme missieactiviteit, niet in de laatste plaats in Nederland. Daarachter stak de gedachte dat de missie op termijn zou moeten leiden tot een eigenlandse katholieke kerk. Deze gedachte viel op gelukkige wijze samen met de rond 1900 opkomende zogeheten 'ethische politiek' van de koloniale overheid. Daardoor kwamen onder meer subsidies beschikbaar voor onderwijs en ziekenzorg aan de inheemse bevolking, waar de missie dankbaar gebruik van maakte.

1902-1929

Het was duidelijk dat de Jezuïeten een missionering onder de inlandse bevolking van het immens uitgestrekte Indië nooit zouden kunnen behappen. En in Nederland stonden steeds meer orden en congregaties te trappelen om de missie in Indië ter hand te nemen. Terwijl de Jezuïeten Java onder hun hoede hielden, werd in 1902 een Apostolisch Vicariaat van Nieuw Guinea en Molukken opgericht, dat aan de Missionarissen van het Heilig Hart werd toevertrouwd,

Schoolklasje van de Missionarissen van het H. Hart, Nieuw Guinea, ca. 1915.

waarna in hoog tempo ook de andere eilanden hun eigen kerkbestuur kregen: Borneo in 1905 en Sumatra in 1911, beide verzorgd door de Kapucijnen; de Kleine Sunda-Eilanden in 1912, met Missionarissen van het Goddelijk Woord; in 1919 kregen de Missionarissen van het Heilig Hart Celebes erbij; en in 1924 werden er op Sumatra een prefectuur van Banka en Billiton en een vicariaat van Palembang opgericht en aan de zorgen toevertrouwd van respectievelijk de Paters van de Heilige Harten en de Priesters van het Heilig Hart.

Archief Aartsbisdom Jakarta

Op dit punt gekomen komt het archief van het Aartsbisdom Jakarta in beeld. Uit het voorgaande valt af te leiden dat de prefectuur, dan wel het vicariaat Batavia tot 1902 de enige officiële katholieke instantie was in het uitgestrekte Indië. Maar ook daarna speelde het vicariaat nog tot de Tweede Wereldoorlog een sleutelrol, omdat Batavia natuurlijk de hoofdstad was van Nederlands-Indië.

Uiteraard gaat het grootste deel van het archief over kerkelijke aangelegenheden, die op zich overigens al de moeite waard zijn vanuit het oogpunt van opkomende mondialisering en rationalisering van het bestuur. Het beleid van het Vaticaan verschilde daarin in wezen niet van het centralisatiebeleid van de zich ontwikkelende natiestaten in Europa. Er werd druk gecorrespondeerd met de Propaganda, met de Nederlandse aartsbisschoppen en bisschoppen, met oversten van orden en congregaties. Maar ook Indische kerkelijke aangelegenheden komen volop aan de orde: dienstreizen, de lokale verhoudingen tussen gouvernement, radja's en pastoors. De jezuïet H. Verbraak maakte als aalmoezenier deel uit van de Atjeh-expeditie van 1873 en rapporteerde gedetailleerd over troepenbewegingen en aantallen slachtoffers. Het archief bevat ook veel extraatjes, zoals talrijke beschrijvingen van land en volk.

Het spreekt vanzelf dat het territoriale bereik van het archief afneemt naarmate er steeds meer prefecturen en vicariaten werden opgericht, maar we kunnen niettemin de Nederlands-Indische kerk volgen tot ver na de Tweede Wereldoorlog, inclusief de Japanse bezetting en de kwestie van het staatsburgerschap.

1929-1945

In 1929 bepaalde de Propaganda dat voortaan in elk missiegebied maar één orde of congregatie werkzaam zou zijn. Elke in de missie werkzame orde of congregatie kreeg een alleenrecht, het zogeheten *ius commissionis*, voor een bepaald gebied – dit om onderlinge concurrentie tegen te gaan. Zo'n orde of congregatie trok dan zelf weer broeders en zusters aan om scholen en ziekenhuizen te bemensen.

De paters kapucijnen in Padang hadden een jongensweeshuis, bij dit weeshuis zat een boerderij met 60 à 70 koeien, waarvan de melk gebruikt werd in het weeshuis zelf. Maar een gedeelte werd ook verkocht. De paters maakten daarbij gebruik van deze vrachtauto

Intussen zette de verdeling van Indië in prefecturen en vicariaten door. Tot 1959 kwamen er nog twaalf bij. In 1940 waren in Indië actief: 14 priesterorden en –congregaties, 37 zustercongregaties en 7 broedercongregaties. Onder de zustercongregaties waren maar liefst twaalf verschillende soorten franciscanessen, indachtig het bekende grapje: er zijn twee dingen die God niet weet: wat een jezuïet denkt en hoeveel franciscanessencongregaties er zijn.

Al met al waren er dus 58 orden en congregaties in Nederlands-Indië actief. Sint Agatha bewaart op dit moment de archieven van 21 daarvan, en heeft er daarenboven nog 27 in het

voorzicht. Over een aantal jaren zullen dus de archieven van 48 van de 58 in Indië actieve orden en congregaties zich in Sint Agatha bevinden, terwijl wij van nog eens 5 archieven weten dat zij elders goed terecht zijn gekomen.

Ik weet van nabij dat het de collega's van Sint Agatha jaren heeft gekost om het vertrouwen van veel van deze orden en congregaties te winnen en hun archieven te mogen bewaren. Waarom was dat zo moeilijk? Kloosterarchieven zijn in zekere zin te vergelijken met familiearchieven. Het is u vast bekend dat paters, broeders en zusters tot ver na de Tweede Wereldoorlog, als zij eenmaal waren ingetreden, zelden of nooit meer naar buiten mochten of familie mochten bezoeken. Hun confraters en medezusters waren nu hun familie. Een keerzijde daarvan realiseert u zich wellicht wat minder, maar dat is, dat de orde of congregatie volledige verantwoordelijkheid droeg voor elke afzonderlijke man of vrouw. Het wemelt in deze archieven dan ook van de persoonsdossiers, inclusief medische, psychologische of zelfs psychiatrische dossiers, dossiers over opleiding en ervaring, enzovoort. Dat maakt begrijpelijk dat de orden en congregaties hun archief graag onder zich wilden houden – en voor hen is het Erfgoedcentrum in Sint Agatha dan ook een vertrouwde, want eigen onderneming.

Zusters van de H. Jozef, Medan, 1936

Terug naar het Indische gehalte van deze archieven. Het ligt voor de hand dat de archieven van de priestercongregaties vooral documenten bevatten die betrekking hebben op het kerkelijk leven: zielzorg, liturgie, prediking, de toediening van de sacramenten – het dopen van bekeerlingen natuurlijk in de eerste plaats – en het godsdienstonderricht. Wat dit laatste betreft zette men al spoedig in op de opleiding van eigenlandse catechisten, die niet alleen enige continuïteit konden brengen in het kerkelijk leven in de talrijke afgelegen plaatsen, maar ook als oog en oor van de missionarissen konden fungeren.

De broedercongregaties wijdden zich vooral aan het jongensonderwijs: lagere scholen en ambachtsscholen. De zustercongregaties beoefenden meerdere takken van ontwikkelingshulp, afhankelijk van de doelstellingen van zo'n congregatie. Zij gaven onderwijs, leidden weeshuizen of deden de ziekenzorg. De congregatie zorgde vaak zelf voor scholen en ziekenhuizen, met dien verstande dat daarvoor lekenartsen moesten worden aangetrokken, omdat de zusters zelf niet voor arts mochten studeren.

Verder kan ik over de archieven van orden en congregaties kort zijn. De details over de mogelijkheden ervan kunt u vinden in het Repertorium van Zendings- en Missiearchieven op de website historici.nl.

Het thuisfront

Aan het begin had ik het even over de intercontinentale wisselwerking tussen Nederlands-Indië en Nederland. Ook van die wisselwerking bestaat uiteraard archiefmateriaal. Om te beginnen in de archieven van de orden en congregaties zelf.

Om het missiewerk overzee in goede banen te leiden hadden die allemaal een speciaal bureau geïnstalleerd, dat 'missieprocuur' werd genoemd. De missieprocuur organiseerde de uitzending van missionarissen en missiezusters, maar ook de missiepropaganda, zoals daar waren: missietentoonstellingen, missietijdschriften, bidprentjes en missiebusjes. Ik verwijs nog maar eens naar het genoemde Repertorium.

Vervolgens waren er de in Rome gecentraliseerde missieorganisaties die ik boven al heb genoemd, en die aangeven dat in Rome aan alles werd gedacht: de Priestermissiebond moest de missie op de preekstoel propageren, het Genootschap voor de Voortplanting des Geloofs en het Sint Petrus' Liefdewerk waren er voor de collectes, in het tweede geval Pieterspenning geheten, en de Heilige Kindsheid diende om de kinderen missie-*mind*ed te maken door de bekende kindheidsoptochten, en om hun zakgeld af te troggelen. Met een archief van vijftig meter, dat begint in 1917 en bij het KDC berust, is duidelijk dat men bij deze organisaties bepaald niet heeft stilgezeten.

Optocht van de H. Kindsheid, Amsterdam, 1953

Overigens waren deze genootschappen bij de orden en congregaties niet erg geliefd – ik druk mij zacht uit – , want die zamelden geld in dat de orden en congregaties liever zelf ophaalden voor hun eigen missie. Concurrentie alom dus. Over de geschiedenis van de Stichting Verenigde Missionarissen heeft kerkhistoricus Jan Jacobs een aantal jaren geleden een boekje opengedaan: onderlinge samenwerking tussen de missieorden en -congregaties was een buitengewoon moeizame aangelegenheid. Pas na de Tweede Wereldoorlog zou een Centraal Missie Commissariaat wat dat betreft orde op zaken stellen.

En dan waren er nog de gerichte acties van bijvoorbeeld het Nederlands Medisch Missiecomité en de Missie Verkeersmiddelen Actie. Al deze organisaties zijn in de decennia na de Tweede Wereldoorlog één of meerdere keren gemoderniseerd, maar de meeste bestaan nog steeds. Ik noem slecht bekende namen als Cordaid, MIVA, Memisa/Medicus Mundi en CMC/Mensen met een Missie. Al deze organisaties hebben vele tientallen meters archief bij het KDC gedeponneerd.

Beeldvorming

In 1997 publiceerde de historicus Theo Saleminck een boek getiteld *De Afrikaanse mythe*. Op basis van tijdschriften als *De katholieke illustratie* en *De katholieke missiën* analyseerde hij

daarin de beeldvorming onder de Nederlandse katholieken van de Afrikanen. Iets dergelijks is ook voor ons onderwerp van vanmiddag van belang. De verschillende missieprocuren verzorgden een stroom van informatie – en ongetwijfeld gekleurde informatie – over het belang van juist hun missie, over hun prestaties en dringende noden. De missionarissen en missiezusters stuurden dan ook met grote regelmaat foto's naar het thuisfront, bestemd om dat thuisfront in zijn goedgeefsheid te bevestigen en te versterken. Het zal u dan ook niet verbazen dat zowel Sint Agatha als het KDC een omvangrijke collectie missiefoto's bezitten, die vaak de moeilijke omstandigheden van het werk én het succes ervan tegelijkertijd uitdrukken.

Missietentoonstelling van de Paters van de HH. Harten, 1920

Een tweede bron van beeldvorming over Nederlands-indië zijn de missietijdschriften. Informatie daarover heb ik gezocht in het vorig jaar voltooide derde deel van de *Bibliografie van Katholieke Nederlandse Periodieken*, waarin alle katholieke tijdschriften op het terrein van godsdienstig en kerkelijk leven uitvoerig zijn beschreven. De bibliografie telt uitvoerige titelbeschrijvingen van maar liefst negentig missietijdschriften, die overigens niet allemaal gelijktijdig verschenen. Opvallend daarbij is dat vooral de priesterorden en congregaties dergelijke tijdschriften uitgaven: maar liefst 61, tegen 26 door zustercongregaties en 3 door broedercongregaties. Uiteindelijk ging het in de missie toch om het zielenheil van de inlanders, dus om het bekeringswerk van de priesters. Zo gaven de Jezuïeten *Berichten uit Nederlandsch Oost-Indië* uit, de Kapucijnen de *Borneo-almanak*, de Franciscanessen van de H. Antonius *Groeten uit de missies*, de Priesters van het Heilig Hart van Jezus de *Missiestemmen*, en de Zusters van JMJ het blad *Missies der Zusters van het Gezelschap van JMJ in Oost-Indië en Britsch-Indië*. En dat was alleen nog maar de titel.

Indonesianisatie

De archieven van orden en congregaties, van missionaire organisaties in Nederland, en de tijdschriftuitgaven lopen uiteraard door tot decennia na de Tweede Wereldoorlog. Er is daarin ook het nodige te vinden over de jaren van de Japanse bezetting. Maar dat is een verhaal apart.

De onafhankelijkheidsverklaring van Indonesië in 1945, en de erkenning daarvan door Nederland in 1949, schiepen voor de missie een geheel nieuwe situatie. Het proces van verzelfstandiging van de Indonesische kerk raakte in een stroomversnelling. *Indonesianisatie* werd het sleutelwoord. Na de erkenning van de onafhankelijkheid door Nederland waren de meeste missionarissen en missiezusters in het land gebleven. President Soekarno gaf de

katholieke kerk alle ruimte. Eind 1957 echter ging een felle anti-Nederlandse campagne van start, die het merendeel van de in Indonesië werkende Nederlanders het land uit joeg. Zo niet het missiepersoneel. Ook nu, net als in 1949, bleven de meesten; velen kozen ook voor de Indonesische nationaliteit, wat een voorwaarde werd om in Indonesië te kunnen blijven werken. Nieuw missiepersoneel uit Nederland werd het steeds moeilijker gemaakt om een verblijfs- en een werkvergunning te krijgen. Met de opleiding van inheemse religieuzen en lekenpersoneel werd nu dan ook echt haast gemaakt.

Indonesianisatie: Zusters van de H. Jozef, Medan, 1966

Ook Rome zette vaart: in 1961 werd het centrale bestuur door de Propaganda vervangen door de oprichting van zes kerkprovincies. Op dat moment waren er 21 bisschoppen Nederlander, en drie Indonesiër. In 1998 waren er van de twee-en-een-half-duizend priesters nog maar enkelen Nederlander.

Uiteraard is het proces van indonesianisatie in de archieven te volgen. Maar ik wil hier vooral de aandacht vestigen op een omvangrijk interviewproject dat het KDC en het Centraal Missie Commissariaat tussen 1976 en 1988 uitvoerden. 10% van de toen nog levende missionarissen en missiezusters werd uitvoerig geïnterviewd over hun motieven en hun werk, in gesprekken die gemakkelijk drie of vier uur duurden, en gevoerd werden aan de hand van een voorgestructureerde vragenlijst. Daardoor zijn de interviews ook vergelijkbaar. In totaal zijn er in dit project 909 interviews gehouden, waarvan er 235 betrekking hebben op Indonesië. In de jaren tachtig heeft pater Karel Prent van al deze interviews *abstracts* gemaakt. In een nabeschouwing signaleert hij de meest besproken onderwerpen: de thema's indonesianisatie, sociaal-charitatieve hulp, ontwikkelingswerk en onderwijs voeren de boventoon.

De interviews zijn opgenomen met het oog op hun waarde voor de geschiedschrijving. Dat wisten de geïnterviewden ook. Voor het beluisteren ervan is weliswaar nog steeds toestemming nodig, maar een serieuze onderzoeker hoeft zich daar geen zorgen over te maken. Inmiddels is deze collectie één van de meest geraadpleegde van onze collecties, en komen er aanvragen van over de hele wereld.

Besluit

Ik ga afronden.

De vraag die het Platform Particuliere Archieven ons vanmiddag heeft voorgelegd, is die naar de mogelijkheden van archieven in Nederland om bij te dragen aan de grote en kleine geschiedenis van Indonesië in de koloniale tijd.

De missiearchieven en -collecties die ik de revue heb laten passeren hebben die mogelijkheden zeker. Een aantal mitsen en maren die daar bij komen kijken heb ik ook

genoemd. De missiepropaganda is natuurlijk een tamelijk doorzichtige mits; maar de beeldvorming is een veel complexere aangelegenheid, complexer omdat die dieper in het denken van de Nederlanders is gegrift, en complexer omdat het beeld van de Indiër mettertijd ook veranderde. Een archiefstuk uit 1850 kan in dezelfde bewoordingen iets anders bedoelen dan een stuk uit 1930.

Dit alles te doorzien laten we voor nu maar aan de historici, hoewel ik denk dat ook archivariissen hier een taak hebben. Maar dat is voor een andere keer.

Voor ons, als documentatiecentra, is het werk voorlopig niet afgelopen. Eergisteren kreeg ik een email van de geschiedschrijver van de missie in Nieuw-Guinea/Irian Jaya: zou het KDC het archief van het bisdom Jayapura (het vroegere Hollandia) niet kunnen laten digitaliseren? Hij schrijft: "Het is bijna uitsluitend in het Nederlands, bevat naast officiële stukken ook de soms handgeschreven verslagen van de missionarissen bij hun "Ontdekkingstochten". Het risico bestaat dat wanneer de laatste Nederlanders vertrokken zijn (en dat duurt niet lang meer!) het archief langzaam maar zeker zal verdwijnen". Ik hoop dat we dit kunnen realiseren – het is wat je noemt 'een uitdaging'

Mgr. H. Munninghoff OFM, Bisschop van Jayapura, op dienstreis

Literatuur

Bank, J.T.M., *Katholieken en de Indonesische revolutie*, Baarn 1983.

Boelaars, Huub, 'Indonesianisatie. Het omvormingsproces van de katholieke kerk in Indonesië tot de Indonesische katholieke kerk', in: J. van Vugt, J. Eijt, M. Derks (red.), *Tempo doeloe, tempo sekarang. Het proces van indonesianisering in Nederlandse orden en congregaties* (Hilversum 2004), p. 13-26

Camps OFM, A., G.M.J. Poels en Jan Willemsen, *Dutch Missionary Activities. An oral history project (1976-1988)*, Nijmegen 2005.

Jacobs, J.Y.H.A., 'Ten dienste van de emigranten voor God. De bijdrage van de Verenigde Missionarissen aan de Nederlandse missie-beweging, 1920-1969' in: *Moeizame moderniteit. Katholieke cultuur in transitie. Opstellen voor Jan Roes (1939-2003)* (Nijmegen 2005), p. 103-126.

Janse, Maartje, 'Representing Distant Victims. The Emergence of an Ethical Movement in Dutch Colonial Politics, 1840-1880', in: *BMGN – Low Countries Historical Review*, 128(2013), 53-80.

Poels, Vefie, "Op glad ijs? Kanttekeningen bij het gebruik van orale bronnen voor het onderzoek naar de Scandinavische missiegeschiedenis", in: *Trajecta*, 5(1996), p. 388-402.

Poels, Vefie, 'Doorgeven en loslaten. Nederlandse orden en congregaties en het proces van omvorming van missiekerken naar inheemse kerken', In: J. van Vugt, J. Eijt, M. Derks (red.), *Tempo doeloe, tempo sekarang. Het proces van indonesianisering in Nederlandse orden en congregaties* (Hilversum 2004), p. 138-156.

Poels, Vefie, 'In dienst van de Propaganda Fide? De missiemotivatie van orden en congregaties in het licht van het ius commisionis', in: *Moeizame moderniteit. Katholieke cultuur in transitie. Opstellen voor Jan Roes (1939-2003)* (Nijmegen 2005), p. 80-102.

Prent CM, K., 'Het archief van het aartsbisdom Jakarta. Een historische parel uit "de gordel van smaragd" in Nijmegen', in: *Jaarboek van het KDC*, 15(1985), p. 130-140.

Prent CM, K., *Missie verhalen. Interviews met missionarissen*, deel I: Indonesië, Nijmegen 1989.

Willemsen, Jan, 'Van een Nederlandse missiekerk naar een Indonesische katholieke kerk. Een beknopt overzicht van de belangrijkste feiten en gebeurtenissen', In: J. van Vugt, J. Eijt, M. Derks (red.), *Tempo doeloe, tempo sekarang. Het proces van indonesianisering in Nederlandse orden en congregaties* (Hilversum 2004), p. 27-49.

Willemsen, Jan, *Nederlandse missionarissen en hun missiegebieden*, Nijmegen 2006. Dl. 1: Orden, congregaties en missieorganisaties; dl. 2: Missiegebieden van de Nederlandse missionarissen.